

KOLKOVANÉ CIHLY Z ÚZEMÍ PRAHY 6

JAN ZAVŘEL — MILOŠ KOMANEC

Auťori se pokusili určit pŕibliŕnĕ dvacet kolkŕ na cihlách, které s velkou pravdĕpodobností pocházejí ze zaniklých historických cihelen na území Prahy 6. Vodítkem pro objasnĕní značek odkazujících pŕevážnĕ k majitelŕm cihlářských podnikŕ byla hlavnĕ historická místopisná studie *Dĕjiny Bubenĕe, Dejvic, Šárky a okolí* od Františka Vacka, ale i další podklady, vĕtjnĕ geologických map, adresářŕ a dobových fotografií.

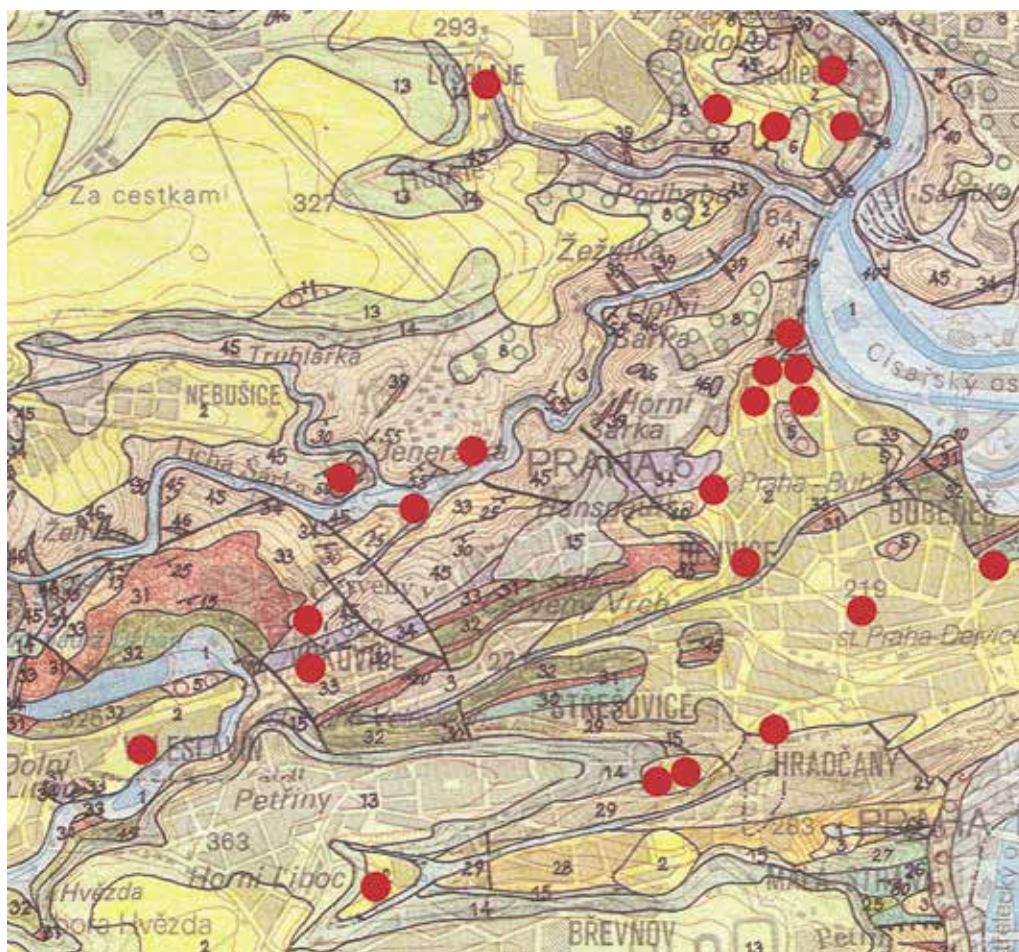
STAMPED BRICKS FROM THE PRAGUE 6 AREA

An attempt of determination of approximately twenty stamps on bricks, which were most probably produced in the defunct historic brickworks in the area of Prague 6. The stamps referring mainly to the brickworks owners can be identified thanks to *The history of Bubeneč, Dejvice, Šárka and surroundings*, a historic toponymical study by František Vacek, and other sources, including geological maps, directories and period photographs.

Klíčová slova — Praha 6 – kolkované cihly – majitelé cihlen – cihlářské suroviny

Key words — Prague 6 – stamped bricks – owners of brickworks – brickwork material

Jedno z hlavních odborných témat Národního památkového ústavu v roce 2015 dostalo název *Cihla a její matka hlína (Tradiční materiály pohledem památkové péče)*. V rámci akcí vztahujících se k dané problematice se dne 19. 2. 2015 v budově pražského pracoviště Na Perštýně uskutečnilo pod vedením Ing. Jana Sommera pracovní setkání na téma *Historické cihly s kolkou: za spolupráci při sběratelství a evidenci*. Další tematický seminář nazvaný *O cihle a hlíně v cihelně v Šárovcově Lhotě* pak probĕhl dne 6. 6. 2015.¹

Obr. 1. Výřez geologické mapy v měřítku 1:50 000, list 12–24 Praha (HAVLÍČEK 1985) se žlutě vybarvenými polohami spraší a sprašových hlín (úprava J. Zavřel a M. Komanec, 2016).

¹ Předložený text vychází ze stejnojmenného referátu, který byl v Šárovcově Lhotě oběma autory prezentován.

Problematika historie výroby cihel a značení (kolkování) uvedených výrobků z pálené hlíny není předmětem tohoto příspěvku.² Naše pozornost se soustředila na kolkované cihly, jejichž vznik lze spojit s některou ze zaniklých cihelen situovaných v oblasti dnešní Prahy 6.

Území Prahy 6 se rozkládá v severozápadní části Prahy a rozlohou přibližně 41,54 km² patří mezi největší městské části. Praha 6 je tvořena deseti katastrálními územími nebo jejich částmi – Bubeneč (část), Břevnov (část), Dejvice, Hradčany (část), Liboc, Ruzyně, Sedlec (část), Střešovice, Veleslavín a Vokovice. Značný podíl geologického podkladu tohoto území tvoří zeminy, které jsou využitelné k cihlářským účelům. Jedná se zejména o spraše a sprašové hlíny – pleistocénní, převážně prachovité a vápnité hlíny váteho (eolického) původu. Dále zde vystupují souvrství jílových ordovických a proterozoických břidlic, jejichž zvětraliny patřily též k oblíbeným surovinám pro výrobky z pálené hlíny. V neposlední řadě se na více místech vyskytují mocná souvrství jílovitých a drobně kamenitých svahovin vhodných k formování a pálení běžných cihel. Kvůli příznivým ložiskově-geologickým poměrům bylo sledované území předurčeno k využití těchto nerudných surovin a rozvoji cihlářského řemesla. Že se tak skutečně stalo, dokládá výřez geologické mapy v měřítku 1 : 50 000 s vyznačenými polohami historických cihelen (obr. 1).

Obr. 2. Část areálu klášterní cihelny v Břevnově ve 20. letech 20. století (archiv J. Zavřela).

Patrně nejstarší doložený cihlářský podnik vznikl na pozemcích **břevnovského kláštera** za opata Sartoria v roce 1668. Další písemné zprávy vypovídají o jeho obnovení v letech 1702 a 1703, postavení cihlářského domku i o souběžné výstavbě vápenické pece. V letech 1709 až 1721 dosahovala produkce cihelny více než dvou milionů kusů ročně. Klášterní cihelnu měl na přelomu 19. a 20. století pronajatou stavitel a architekt Václav Holeček, ve třicátých letech 20. století byla pronajata pražské stavební firmě Jindřicha a Josefa Kotrbových (SKŘIVÁNEK 2007, 103sq.). S uvedenou cihelnou se zatím nepodařilo ztotožnit žádnou z kolkovaných cihel nalezených na území Prahy 6 (obr. 2).³

Z 18. století pocházejí první zmínky o hliništi a posléze cihelně na katastru **Bubeneč**. Česká komora, která měla cihelnu na Malé Straně pod Bruskou, si počátkem 18. století najala od rytíře Františka Ludvíka z Lauterburku pozemek v Bubenci a otevřela tam hliniště. Hlína se těžila poblíž dnešní ulice Pod Kaštany (v písemných pramenech je místo označováno jako *pole u kamenného mostku* nebo *Na cihelném vrchu* – VACEK 1923, 174). Stejně hliniště v roce 1781 koupil k zajištění dostatečných zásob cihlářské hlíny pro svou cihelnu profesor matematiky na stavovské inženýrské škole Franz Leonhard Herget, který vlastnil cihelnu též na Malé Straně při břehu Vltavy. Hergetovu cihelnu i s bubenečskými pozemky získal v roce 1796 stavitel Josef Zobel.⁴ Na poli u kamenného mostku přes bubenečský potok nechal zbudovat příbytek pro cihláře a začal vyrábět polotovary cihel, které se vypalovaly v malostranské cihelně. Další cihlářský podnik založil Zobel roku 1803 při tzv. Podbabské silnici. Nacházel se na sprašové návěži jihovýchodně od dnešního Vítězného náměstí. Výstavba začala dvěma domky u silnice pro šafáře a cihláře, poté přibýly pece, studna a několik dřevěných kůlen. Za rok se zde zhotovilo asi 36 tisíc cihel, včetně omezeného množství střešních tašek. Po Zobelově smrti v roce 1814 se cihelny ujala dcera Wilhelmina, jež se provdala za dr. Antonína Hergeta. Sňatkem se cihlářské řemeslo opět vrátilo do rodiny

² K dané problematice blíže např. BARTA 1973; EBEL 2001; NAGY/ČURNÝ 2011; <www.laterarius.cz>; <www.laterarius.sk>.

³ Všechny použité historické fotografie zaniklých cihelen pocházejí z digitálního soukromého archivu J. Zavřela, vytištěné kopie fotografií jsou zároveň uloženy v archivu Oddělení koncepce strategického a územního rozvoje m.č. Praha 6.

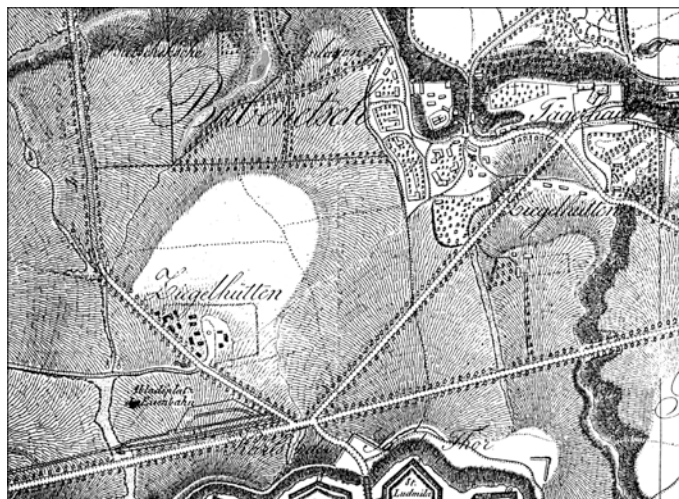
⁴ Pokud není uvedeno jinak, jsou údaje o majitelích cihelen převzaty z prací F. VACKA (1911 a 1923).

Obr. 3. Cihla s kolkem W Z (Wilhelmine Zobel?), velikost cihly 30 × 14 × 6,5 cm, negativní reliéf kolku. Nalezeno: staveniště COPA Centrum (dnes Quadrio), Spálená, Praha 1 (foto J. Zavřel, 2010).

Hergetů (KROPÁČEK 1963, 30). Podle popisu z roku 1819 se cihelna skládala ze dvou domků, dvou pecí, sedmi dřevěných kůlen a šesti hliníků. Navzdory zmíněnému sňatku je až do své smrti (v roce 1849) uváděna jako majitelka této cihelny Wilhelmina Zobelová. S jejím monogramem **WZ** spojujeme cihly nalezené na několika místech Prahy 6 i v historickém centru Prahy. Poprvé jsme je zaznamenali v ruině bývalé restaurace Pod Skalou na Jenerálce, dále pak v ohradní zdi usedlosti Pernikářka na Hanspaulce i jinde (obr. 3).

Umístění a rozsah cihelny jsou dobře patrné na vojenské topografické mapě Prahy a jejího okolí v měřítku 1 : 11 600 z roku 1822 (RIBÍČKA 1822), kde je místo s třinácti objekty označeno *Ziegelhütten* (odtud název dnešní ulice Na Hutích). Uvedená mapa znázorňuje i polohu dříve zmíněné bubenečské cihelny *u kamenného mostku* (obr. 4).

Obr. 4. Rybičzka, 1822: Militärisch topographischer Plan von der königl. Hauptstadt Prag nebst Umgebungen (Vojenská topografická mapa Prahy a okolí). Výřez s dvojicí Zobelových cihlen (Ziegelhütten); vlevo cihelna poblíž dnešního Vítězného náměstí v Dejvicích, vpravo bubenečská cihelna.

Obr. 5. Statek Kotlářka v Dejvicích, 20. léta 20. století. Vpravo zaniklý plot zbudovaný z cihel J. Kuchty (archiv J. Zavřela).

Obr. 6. Cihla Františky Kresové z dejvické cihelny Kotlářka, velikost nezjištěna, negat. reliéf (foto J. Zavřel, 2010).

V druhé polovině 19. století začal velký průmysl pronikat i na katastr dejvický – například roku 1840 založila cihelnu Františka Kresová, majitelka statku a vinice Kotlářky v **Dejvicích** (cca 1,7 km SZ od Vítězného náměstí, poblíž náměstí Na Santince). Počátky této vinice a usedlosti pojmenované podle profese jednoho z dřívějších majitelů, měšťana Starého Města – *kotláře* Marka Škrafera, spadají do druhé poloviny 15. století (obr. 5). V roce 1868 koupil usedlost s cihelnou Ludvík Smolík za 27 tisíc zl., což byl téměř dvojnásobek částky, za kterou Kotlářku v roce 1840 pořídila F. Kresová. Se zakladatelkou cihelny lze bezpochyby spojit cihly s kolkem v podobě monogramu **FK**, pozorované v omezeném množství exemplářů při rekonstrukci objektu (obr. 6). Mezi roky 1887 a 1894 vlastnil Kotlářku významný pražský stavitel Jaroslav Kuchta (realizoval například výstavbu kostelů sv. Norberta ve Střešovicích a sv. Cyrila a Metoděje v Nebušicích, viz URLICH 2009, 140), který nechal výrobky ze své kruhovky opatřit hned dvěma typy kolků s nápisy **JAROSLAV KUCHTA** a **J. KUCHTA DEJVICE**. Kolkované cihly pana Kuchty se při nedávné rekonstrukci usedlosti Kotlářka objevovaly v největším počtu (obr. 7).

Obr. 7a, b. Kolkované cihly Jaroslava Kuchty z cihelny Kotlářka, vel. 29,7 × 14,6 × 7 cm, resp. 29,5 × 14 × 7 cm, negat. reliéf (foto J. Zavřel, 2014).

Mezi skupinu majitelů usedlosti a cihelny Kotlářky patřili v letech 1894–1906 i Josef Tyl a František Bedřich Čecháč. Cihlu s kolkem **J. TYL & FR. CECHAC DEJVICE** se podařilo dokumentovat v zásypu při severní obvodové zdi budovy, další pak v torzu zahradkářského domku v Šáreckém údolí (obr. 8). Postupně se obměňující konsorcium vlastníků cihelny drželo Kotlářku až do doby po druhé světové válce. Z tohoto období zřejmě pocházejí blíže časově nezařaditelné cihly s kolkem **KOTLÁŘKA DEJVICE** (obr. 9).

Obr. 8. Cihla s kolkem J. TYL & FR. CECHAC DEJVICE z cihelny Kotlářka, vel. 29,2 × 14 × 7 cm, pozitivní reliéf písma ve vtačené kartuši. Nalezeno: torzo zahradního domku v ulici V Šáreckém údolí v Dejvicích (foto J. Zavřel, 2016).

Obr. 9. Nejmladší z kolkovaných cihel z cihelny Kotlářka, vel. 28,5 × 14 × 6,5 cm, negat. reliéf (foto J. Zavřel, 2014).

Obr. 10. Hlinišť, komín cihelny a obytné domy postavené J. Kuchtou v okolí cihelny Kotlářka v Dejvicích, 20. léta 20. století (archiv J. Zavřela).

Cihelna Kotlářka byla ve své době významným podnikem, o čemž svědčí i rozsah obou hlinišť. Horní se nacházelo v západním okolí usedlosti, dolní pak v místě dnešního stadionu Kotlářka, kde byly i objekty vlastní cihelny. Hlína či surové cihly z horního hliniště se ke kruhové peci dopravovaly spojovacím tunelem probíhajícím od západu k východu pod uličkou Na Kotlářce. Kromě spraší, sprašových hlín a jílovitých svahovin se zde k výrobě cihel využívaly navětralé a zvětralé jílovité břidlice šáreckého souvrství ordoviku. K vytěžení zásob cihlářských surovin a uzavření podniku došlo v roce 1942 (obr. 10).

Také na několika dalších místech se v minulosti podařilo nalézt cihly, které lze díky kolkům přiřadit k jiným zaniklým cihelnám vyrábějícím pálené zboží na území dnešní Prahy 6.

Cihlu s kolkem **B H** nalezenou sběratelem J. Zelenkou v torzu zahradní zídky v ulici Na Vlčovce můžeme s velkou pravděpodobností spojit s osobou Bedřicha Hofmana – majitele usedlosti a cihelny Juliska v Dejvicích. Výroba cihel v místech dnešního armádního stadionu Dukly Praha začala v roce 1878 a trvala celých 50 let (obr. 11). Místní cihlářskou surovinu zde tvořilo mohutné souvrství vátých spraší.

Obr. 11. Cihla s kolkem B H (Bedřich Hofman?), vyrobená patrně v cihelně Juliska (Horní Juliska), vel. 30 × 14,5 × 7 cm, negat. reliéf. Nalezeno: rozpadající se zahradní zídka v ulici Na Vlčovce (foto J. Zavřel, 2016).

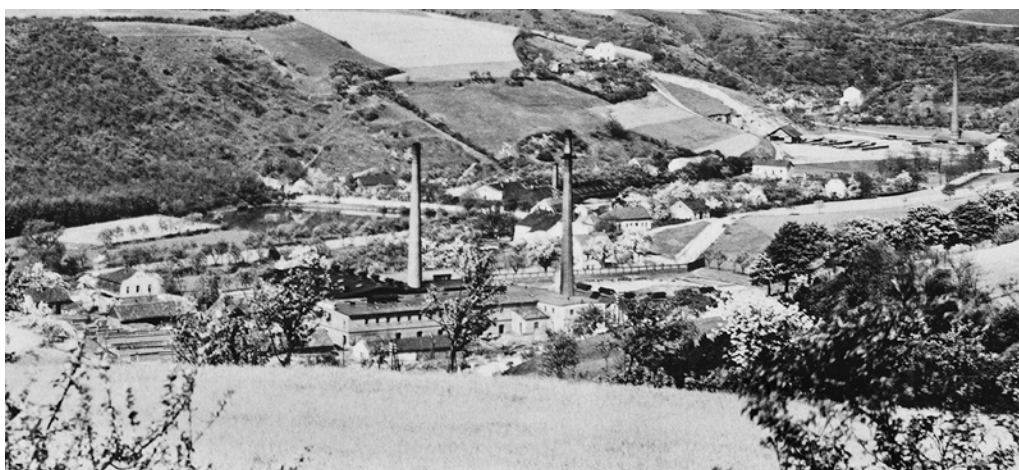
Obr. 12. Cihla z podbabské cihelny rodiny Reiserů, vel. $29,5 \times 14,5 \times 6,5$ cm, negativní reliéf nápisu v kartuši, vlevo číslice 17 v kartuši. Nalezeno: zaniklý podchod pod železniční trať v Bubenči (foto J. Zavřel, 2014).

Obr. 13. Cihelna a sladovna rodiny Reiserů v Podbabě, 20. léta 20. století (archiv J. Zavřela).

V areálu bývalé sladovny v Podbabě, v ruinách Císařského mlýna, na parcele zbořeného domu čp. 9 v Gotthardské ul. v Bubenči i jinde se vyskytly cihly s kolkem **REISER** ze zaniklého průmyslového areálu rozprostírajícího se mezi dnešními ulicemi Paťanka a Pod Juliskou v **Podbabě** (k. ú. Dejvice; obr. 12). První cihelna spolu se sladovnou začala v tomto místě vznikat v roce 1872. Stavebníkem a iniciátorem staveb se staly Zemědělská společnost a První pražská akciová společnost pivovarská. V roce 1877 koupila celý areál Marie Reiserová. Po její smrti (1897) byly vlastníky rozšířené cihelny a sladovny společníci Emil a Robert Reiserovi (obr. 13).

Obr. 14. Cihelna Josefa Urbánka na Jenerálce v Dejvicích (dříve k. ú. Nebušice), 20. léta 20. století (archiv J. Zavřela).

Snadno zařaditelné cihly s kolkem se vyskytly u zchátralého domu čp. 260 v ulici Milady Horákové v Bubenči. Byla z nich vystavěna část plotu kolem zahrady i mezi budovami čp. 260 a vedlejším čp. 179. Pocházejí z cihelny Josefa Urbánka na Jenerálce (dnes k. ú. Dejvice, dříve katastr **Nebuše**) v prostoru mezi ulicemi Horoměřická a V Šáreckém údolí (obr. 14).

Obr. 15. Zbořeniště cihelny Josefa Urbánka na Jenerálce v prosinci 2014 (foto J. Zavřel, 2014).

Objekty tohoto podniku byly koncem roku 2014 zbourány a zachován zůstal jen komín, kolem kterého vyrůstá developerská zástavba (obr. 15). Cihly z Jenerálky s bohatě členěným povrchem nesou značku **J. URBÁNEK JENERÁLKA** a jsou známy v několika variantách. Kvalitní jílovitá hlína (zvětraliny šáreckých břidlic) zde umožňovala nejen výrobu cihel, ale i náročně profilovaných střešních tašek, které nechal majitel na vnitřní straně opět opatřit kolkem **JOS. URBÁNEK JENERÁLKA**. Při prohlídce okolí Urbánkovy cihelny bylo v těsném východním sousedství nalezeno v ruinách neidentifikovatelných cihlových konstrukcí několik ručních cihel se starší variantou kolku Josefa Urbánka – monogramem ve formě spojených písmen **JU** (obr. 16).

Obr. 16. Dvojice kolkovaných cihel z Urbánkovy cihelny na Jenerálce: **nahore** – JU spojené v ligaturu, vel. 30 × 14 × 6,5 cm, negat. reliéf; **dole** – J. URBÁNEK Jenerálka s okolní mřížkou vel. 28,2 × 13,7 × 6,5 cm, negat. reliéf (foto J. Zavřel, 2014, 2008).

Nedaleko od Jenerálky – na západním úpatí Červeného vrchu (k. ú. **Vokovice**) vznikla cihelna firmy Prago, která též zpracovávala jílovité zvětraliny ordovických břidlic. Díky výskytu pevných kulovitých konkrecí (tzv. šáreckých kuliček) s otisky zkamenělých prvohorních živočichů se lokalita stala proslulým paleontologickým nalezištěm (např. BOUČEK 1927). Zdejší typ suroviny umožnil výrobu odolných kanalizačních cihel označených kolkem **VOKOVICE**. Nalezeny byly např. při opravě kanalizace v ulici Pod Paťankou v roce 2015 (obr. 17).

Obr. 17. Kanalizační cihla z vokovické cihelny pod Červeným vrchem, vel. 24,5 × 11,5 × 6 cm, negat. reliéf. Nalezeno: oprava kanalizace v ulici Pod Paťankou (foto J. Zavřel, 2015).

Další typ kolkovaných cihel byl zjištěn v rozpadajících se zídkách ohraničujících předzahrádky domů čp. 530 a 531 v ulici Charlese de Gaulla (k. ú. Bubeneč). Část zde použitých cihel nesla kolek **PANENSKA**, kterým se označovaly výrobky z cihelny Panenská (Na Panenské) ve **Střešovicích** (dnes areál koupaliště Petynka). Četné zlomky cihel se stejnou značkou byly následně zaznamenány také v ruinách objektu čp. 123 v ulici Na Malovance (k. ú. Střešovice). Další (mladší) varianta kolku PANENSKA (s menším pozitivním reliéfem písma v kartuši) byla zatím zaznamenána jen ve fragmentu na drobné skládce při okraji původního hliniště cihelny a patrně jako druhotně zazděná v soudobé zídce v obci Roudníček u Budyně nad Ohří (obr. 18a, 18b).

Při terénních úpravách v místě cihelny Panenská došlo již v roce 1835 k objevu raně středověkého pohřebiště a později i vrcholně středověkého sídliště. Uskutečnil se zde v roce 1843 též první prokazatelný archeologický výzkum sídlištních objektů v Praze. Jedním z majitelů cihelny Panenské byl příslušník šlechtického rodu Abund Bachofen von Echt. Ten daroval

Obr. 18a, b. Kolkované cihly ze střešovické cihelny Panenská: **vlevo** – cihla o vel. 28,3 × 14 × 6,5 cm s negativním reliéfem. Nalezeno: zídka kolem předzahrádky domů čp. 530 a 531 v ulici Charlese de Gaulla v Bubenči (foto J. Zavřel, 2014); **vpravo** – cihla o nezjištěné velikosti s pozitivním nápisem ve vtažené kartuši. Nalezeno: soudobá zeď v obci Roudníček u Budyně nad Ohří (foto M. Komanec, 2016).

Obr. 19. Areál cihelny Panenská ve Střešovicích, 20. léta 20. století (archiv J. Zavřela).

Národnímu muzeu některé z archeologických nálezů – bronzové esovitě záušnice a jantarové korálky (LUTOVSKÝ/SMEJTEK 2005, 21sq.). Cihelna Na Panenské získala jméno podle středověké vinice Panenská, která se zde v minulosti rozkládala (obr. 19). Surovinou se zde stala mohutná návěj spraše prostoupená tmavými fosilními půdními horizonty. Přítomnost pohřbených půd je rozpoznatelná na několika historických fotografiích zachycujících části hliniště. Ze stejné cihelny zřejmě pocházejí cihly s dvěma typy zvláštního dekoru vyskytující se ve zdivech společně s cihlami s kolkem PANENSKA (obr. 20).

Obr. 20a, b. Cihly s ornamenty vyrobené patrně v cihelně Panenská, vel. 27,5 × 13 × 5 cm, resp. 29,3 × 14,5 × 6,5, kombinace pozitivního a negativního reliéfu. Nalezeno: **a** (nahore) – zídka kolem předzahrádky domů čp. 530 a 531 v ulici Charlese de Gaulla v Bubenci; **b** (dole) – v objektu čp. 258/III na Malostranském náměstí, archeologický výzkum NPÚ v Praze č. 1/02, inv. č. 1/02-1 (foto J. Zavřel, 2014).

S cihelnami působícími na území Prahy 6 lze spojit i několik dalších výrobků opatřených značkami. Jedná se např. o cihly s kolkem **K. HNÁT** z Břevnova-Tejnky (jméno figuruje v adresáři majitelů cihlen z konce 19. století; KLIKA 1897), dále cihly s kolkem **S** (patrně Strahovská cihelna v oblasti Hládkova) i cihly opatřené kolkem **P** ze sedlecké Pštrossovy cihelny (o její existenci mj. svědčí plán Pštrossovy cihelny v Sedlci od H. Husníka z roku 1855 uložený v archivu NTM; BOHONĚK/MAJER/VACH 1950). Získání podrobnějších informací k příslušným cihelnám a jejich výrobkům bude předmětem dalšího bádání (obr. 21–25).

Znalci historických cihel z řad památkářů, stavebních historiků, archeologů i sběratelů mají dostatečné zkušenosti s obtížemi, které nastávají při snaze o určení významu kolků a původu značených cihel. Podoba kolků totiž nebyla svázána žádnými předpisy a závisela tedy hlavně na vůli majitelů (provozovatelů) cihlen. Kromě nejčastějších monogramů majitelů cihlen a označení míst výroby se setkáváme s celou řadou dalších kombinací zkratk, celých jmen (v češtině, němčině i latině) i číslic, a to jak u cihlen soukromých, obecních, městských, panských či církevních, ale např. i akciových nebo spolkových (společenských). V neposlední řadě nesou některé cihly značky ve formě erbů či různých jiných symbolů – někdy obecně známých, jindy v současnosti již nesnadno rozpoznatelného obsahu. V České republice jsou navíc snahy o vytvoření jednotného

Obr. 21. Cihla s kolkem K. Hnáta z Břevnova, vel. $29,5 \times 14,5 \times 6,5$ cm, negat. reliéf v kartuši. Nalezeno: rekonstrukce objektu čp. 192/III v Thunovské ul. na Malé Straně v Praze 1 (foto J. Zavřel, 2014).

Obr. 22. Cihly s kolkem S (stranově obráceným) ze Strahovské(?) cihelny, vel. $29,5 \times 14,5 \times 6,5$ cm, negat. reliéf. Nalezeno: opěrný pilíř v zahradě objektu čp. 192 v Thunovské ulici na Malé Straně, archeologický výzkum NPÚ v Praze č. 2011/3 (foto J. Zavřel, 2013).

registru kolkovaných cihel (prejzů) a další aktivity související se sběratelstvím, evidencí a prezentací těchto výrobků ve svých počátcích. Na sběratelské platformě vzniklo v roce 2014 občanské sdružení *Laterarius* navazující na úspěšné stejnojmenné slovenské občanské sdružení používající podtitulek *Spoločnosť pre výskum histórie tehliarstva* (založeno v roce 2010). Zatímco v registru <Laterarius.sk> je zaznamenáno a zpracováno více

Obr. 23a, b. Cihly s kolkem v podobě ligatury písmen AH z blíže neurčených cihelen rodiny Hergetů; **nahore** – cihla o vel. $32 \times 16 \times 6$ cm, negat. reliéf. Nalezeno: navážky v ulici Na Slupi (Praha 2-Nové Město), archeologický výzkum NPÚ v Praze č. 2005/12; **dole** – cihla vel. $29,2 \times 14 \times 7$ cm, negat. reliéf v kartuši. Nalezeno: opěrná zídka u železnice v ulici Jednořadá v Bubenči (foto J. Zavřel, 2008, 2012).

než 3 tisíce cihel se značkami (z celkového odhadovaného množství přes 10 tisíc typů kolů z území Slovenska), v české době <Laterarius.cz> je to zatím kolem 600 kusů, a to především díky soukromé iniciativě manželů Andělových z Břeclavi.

Důkazem, že se nacházíme v pionýrském období zájmu o historické značené cihly, je i prezentovaný příspěvek.⁵ Pokud je autorům známo, řadí se k jedněm z prvních zabývajících se na stránkách odborného tisku pražskými cihlami s kolky a přecházelo mu snad jen sdělení J. Růžičkové (2006) o založení sbírky historických stavebních cihlářských prvků na NPÚ ú. o. p. v Praze.

Provedení identifikace většiny výše popsaných kolkovaných cihel a určení jejich výrobců bylo umožněno díky monumentální historické místopisné studii *Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí* z pera katolického duchovního a člena České akademie věd a umění Františka Vacka (1858–1940; HOLASOVÁ 2004), jemuž je tento text skromným poděkováním.

Obr. 24. Cihla s kolkem H z cihelny Antona Hergeta v Sedlci, vel. 29 × 14 × 7 cm, negat. reliéf. Nalezeno: opěrná zídka u železnice v ulici Podbabská v Dejvicích (foto J. Zavřel, 2009).

Obr. 25a, b. Dvojice cihel s kolkem P z Pštrossovy cihelny v Sedlci. **Vlevo** o vel. 31 × 15 × 7 cm, negat. reliéf písmene i číslice 9; **vpravo** o vel. 29,5 × 14,5 × 6,7 cm, negativní reliéf písmene, pozit. reliéf křížku ve vtačené nise. Nalezeno: rekonstrukce usedlosti Emilka v ulici V Šáreckém údolí v Dejvicích (foto J. Zavřel, 2014).

⁵ Cihly s prezentovanými kolky i další exempláře značených cihel je možné po dohodě s autory prohlédnout v minipozici kolkovaných cihel v obci Kamenec na Rokycansku.

MAPOVÉ PODKLADY

- HAVLÍČEK 1985 — Vladimír HAVLÍČEK (ed.): Geologická mapa ČSR 1:50 000, list 12–24 Praha. Praha 1985.
- RIBIČKA 1822 — Militärisch topographischer Plan von der königl. Hauptstadt Prag nebst Umgebungen nach den neuesten richtigen Quellen gestochen von Benedict Le Roy k. k. Major in der Armée; bey Hr. Artaria et Comp. zu haben; bey Hr. Marco Berra zu haben; C. Ribiczka scr. et sc. 1822. Uloženo: podklad uložen v Mapové sbírce Přírodovědecké fakulty UK, systémové číslo 1372541, signatura D1/256/10; dostupné na <http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1053260&silo_library=GEN01>.

LITERATURA

- BOHONĚK/MAJER/VACH 1950 — Miloslav BOHONĚK / J. MAJER / M. VACH: Státní průmyslová škola v Praze (1856–1891), Prozatímní inventární seznam. Uloženo: Archiv Národního technického muzea: NAD č. 63, evidenční pomůcka č. 34, Praha 1950.
- BÁRTA 1973 — Rudolf BÁRTA: Naše cihlářství v minulosti. In: Příspěvky k dějinám skla a keramiky 2. (= Rozpravy Národního technického muzea v Praze, sv. 57). Karel Černý (ed.), Praha 1973, 81–106.
- BOUČEK 1926 — Bedřich BOUČEK: Příspěvek ku stratigrafii vrstev šareckých díl českého ordoviku. In: Rozpravy České akademie věd a umění, třída II, 35, 1926/43, 1–11.
- EBEL 2001 — Martin EBEL: Rozměry cihlářských výrobků. In: Jan Anderle a kol., Dějiny staveb 2001. Sborník vybraných referátů z konference Dějiny staveb. Ústí nad Labem 2001, 30–33.
- HOLASOVÁ 2004 — Andrea HOLASOVÁ: František Vacek. In: Kniha o Bubenči. Michal Tryml (ed.), Praha 2004, 80–82.
- KLIKA 1897 — Ferdinand KLIKA: Adressář cihlen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku; Adressbuch der Ziegeleien in Böhmen, Mähren und Schlesien. Časopis Reklama, Praha 1897, 1–61.
- KROPÁČEK 1963 — Zdeněk KROPÁČEK: Průmyslové podnikání na území Bubenče a Dejvic. Pražský sborník vlastivědný 2, 1963, 30–101.
- LUTOVSKÝ/SMEJTEK 2005 — Michal LUTOVSKÝ / Lubor SMEJTEK ET AL.: Pravěká Praha. Praha 2005.
- NAGY/ČURNÝ 2011 — Peter NAGY / Marián ČURNÝ (eds): Laterarius. Dejiny tehliarstva na Slovensku. (= Zborník Slovenského národného múzea, Archelógia, Supplementum 3), Bratislava 2011.
- RŮŽIČKOVÁ 2007 — Jana RŮŽIČKOVÁ: Zpráva o založení veřejnosti přístupné sbírky historických stavebních cihlářských prvků na NPÚ HMP. In: Výroční zpráva 2006, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v hlavním městě Praze. Zdeněk Dragoun / Petr Vaňous (eds), Praha 2007, 7–11.
- SKŘIVÁNEK 2007 — Anselm SKŘIVÁNEK: Hospodářské zázemí břevnovského kláštera. In: Kniha o Břevnově. Michal Tryml (ed.), Praha 2007, 101–107.
- URLICH 2009 — Petr URLICH (ed.): Slavné stavby Prahy 6. Praha 2009.
- VACEK 1911 — František VACEK: Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí I. In: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy II. Josef Teige (ed.), Praha 1911, 47–516.
- VACEK 1923 — František VACEK: Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí II. In: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy IV. Václav Vojtíšek (ed.), Praha 1923, 1–592.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- <www.laterarius.cz>
<www.laterarius.sk>

ZUSAMMENFASSUNG

GESTEMPELTE ZIEGEL AUS DEM GEBIET VOM STADTEIL PRAG 6

Dank den lagergeologischen Verhältnissen und den ausgiebigen Vorräten der Ziegelherstellungsrohstoffe war das Gebiet des heutigen Stadtteils Prag 6 zur Entwicklung und Blüte der Ziegelproduktion vorurteilt. Während des 19. und der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts waren hier mehr als zwanzig Ziegeleien im Betrieb. Der Großteil von ihnen bezeichnete wohl seine Produktion mit Zeichen, die sich jedoch mit Änderungen der Besitzer (Betreiber) oft transformierten. Unter Verwendung der monumentalen historisch-topografischen Studie *Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí* (Geschichte von Bubentsch, Dejwitz, Scharka und Umgebung) von F. Vacek (1911 und 1923), sowie der weiteren Quellen samt der geologischen Kartographie, den Adressbüchern und zeitgenössischen Fotografien ist es gelungen annähernd 20 Ziegelstempel zu bestimmen, die aus den Ziegeleien auf dem Gebiet des heutigen Stadtteils Prag 6 stammen.

Die Bemühungen um Zusammensetzen des einheitlichen Registers der historischen Ziegelstempel in Tschechien im Gegensatz zu den umliegenden Ländern (vor allem Österreich, Slowakei oder Ungarn), und ebenso auch das Veröffentlichen der Fachtexte zum gegebenen Thema sind erst in der Anfangsphase. Der vorliegende Beitrag ist einer der Ersten, die sich mit gestempelten Ziegeln und den Ziegeleibesitzern auf dem Teil vom Gebiet der Hauptstadt Prag befassen.

Abb. 1. Ausschnitt des geologischen Karte, Maßstab 1:50000, Blatt 12-24 Prag (HAVLÍČEK 1985), gelbe Fläche – Löß- und Lößlehmlagen (Gestaltung J. Zavřel und M. Komanec, 2016).

Abb. 2. Břevnov, Ziegelei des Stiftes Břevnov, Teil des Areal, 1920er Jahre (Archiv J. Zavřel).

Abb. 3. Ziegel mit Stempel W Z (Wilhelmine Zobel?), Größe 30x14x6,5 cm, Negativrelief des Stempels. Fundort: Baustelle COPA Centrum (heute Quadrio), Spálená G., Prag 1-Neustadt (Foto J. Zavřel, 2010).

Abb. 4. C. Ribiczka, 1822: Militärisch topographischer Plan von der königl. Hauptstadt Prag nebst Umgebungen. Ausschnitt mit einem Paar Zobelschen Ziegelhütten, links die näher dem heutigen Platz Vítězného náměstí in Dejvice, rechts die in Bubeneč.

Abb. 5. Dejvice, Hof Kotlářka, 1920er Jahre. Rechts die verschwundene Umfriedung aus Ziegeln von J. Kuchta (Archiv J. Zavřel).

Abb. 6. Ziegel aus der Ziegelei von Františka Kresová in Dejvice-Kotlářka, Größe nicht festgestellt, Negativrelief (Foto J. Zavřel, 2010).

Abb. 7a, b. Stempelziegel aus der Ziegelei Kotlářka von Jaroslav Kuchta, Gr. 29,7x14,6x7 cm, bzw. 29,5x14x7 cm, Negativrelief (Foto J. Zavřel, 2014).

Abb. 8. Stempelziegel J. TYL & FR. CECHAC DEJVICE aus der Ziegelei Kotlářka, Gr. 29,2x14x7 cm, Relief in eingepresster Kartusche. Fundort: Gartenhaustorso in der Gasse V Šáreckém údolí in Dejvice (Foto J. Zavřel, 2010).

Abb. 9. Der Jüngste der gestempelten Ziegel der Ziegelei Kotlářka, Gr. 28,5x14x6,5 cm, Negativrelief (Foto J. Zavřel, 2014).

Abb. 10. Lehmgrube, Ziegeleischornstein und die von J. Kuchta erbauten Wohnhäuser in der Umgebung der Ziegelei Kotlářka in Dejvice, 1920er Jahre (Archiv J. Zavřel).

Abb. 11. Ziegel mit Stempel B H (Bedřich Hofman?), wahrscheinlich in der Ziegelei (Ober) Juliska hergestellt, Gr. 30x14,5x7 cm, Negativrelief. Fundort: zerfallende Umfriedungsmauer eines Gartens in der Gasse Na Vlčovce, Dejvice (Foto J. Zavřel, 2016).

Abb. 12. Ziegel aus der Ziegelei der Familie Reiser in Podbaba, Gr. 29,5x14,5x6,5 cm, Negativrelief, Firmenbezeichnung in Kartusche, links die Zahl 17 in Kartusche. Fundort: die verschwundene Eisenbahnstrecken-Unterführung in Bubeneč (Foto J. Zavřel, 2014).

Abb. 13. Ziegelei und Mälzerei der Familie Reiser in Podbaba, 1920er Jahre (Archiv J. Zavřel).

Abb. 14. Ziegelei von Josef Urbánek, Dejvice-Jenerálka (früher KG Nebušice), 1920er Jahre (Archiv J. Zavřel).

Abb. 15. Trümmer der Ziegelei von Josef Urbánek in Jenerálka, Dezember 2014 (Foto J. Zavřel, 2014).

Abb. 16. Paar gestempelte Ziegel aus der Ziegelei Urbánek in Jenerálka: **oben** – JU in Ligatur, Gr. 30x14x6,5 cm, Negativrelief; **unten** – J. URBÁNEK Jenerálka mit umgebendem Gittermotiv, Gr. 28,2x13,7x6,5 cm, Negativrelief (Foto J. Zavřel, 2014, 2008).

Abb. 17. Kanalisationsziegel aus der Ziegelei in Vokovice unter dem Červený vrch. Gr. 24,5x11,5x6 cm, Negativrelief. Fundort: Dejvice, Kanalisationsinstandsetzung in der Gasse Pod Paťankou (Foto J. Zavřel, 2015).

Abb. 18a, b. Gestempelte Ziegel aus der Ziegelei Panenská in Střešovice: **links** – Gr. 28,3x14x6,5 cm, Negativrelief. Fundort: Vorgartenmauer in der Ch. de Gaulle G. in Bubeneč (Foto J. Zavřel, 2014); **rechts** – unbekannte Größe, positive Inschrift in eingepresster Kartusche. Fundort: zeitgenössische Mauer in Roudníček bei Budyně nad Ohří (Bez. Litoměřice [Leitmeritz] – Foto M. Komanec, 2016).

Abb. 19. Prag 6-Střešovice, Ziegelei Panenská, 1920er Jahre (Archiv J. Zavřel).

Abb. 20a, b. Ziegel mit Ornament, wahrscheinlich in der Ziegelei Panenská hergestellt, Gr. 27,5x13x5 cm, bzw. 29,3x14,5x6,5 cm, Kombination des Positiv- und Negativreliefs; Fundort: **a** (oben) – Vorgartenmauer in der Ch. de Gaulle G. in Bubeneč; **b** (unten) – im Gebäude Nr. Konskr. 258-III, Kleinseitner Ring, archäologische Forschung des Nationalinstituts für Denkmalpflege Prag, Nr. 1/02, Best.-Nr. 1/02-1 (Foto J. Zavřel, 2014).

Abb. 21. Ziegel mit Stempel von K. Hnát in Břevnov. Gr. 29,5x14,5x6,5 cm, Negativrelief in Kartusche. Fundort: Prag 1-Kleinseite Nr. 192-III, Thunovská G. (Foto J. Zavřel, 20014).

Abb. 22. Ziegel mit Stempel S (seitenverkehrt), aus der Strahower(?) Ziegelei, Gr. 29,5x14,5x6,5 cm, Negativrelief. Fundort: Prag 1-Kleinseite, Stützpfeiler im Garten bei Nr. 192-III, Thunovská G., archäologische Forschung des Nationalinstituts für Denkmalpflege Prag (Foto J. Zavřel, 2013).

Abb. 23a, b. Ziegel mit Stempel in Gestalt der Ligatur der Buchstaben AH; **oben** – Gr. 32x16x6 cm, Negativrelief, Aufschüttung in Prag 2-Neustadt, Gasse Na Slupi, archäologische Forschung des Nationalinstituts für Denkmalpflege Prag; **unten** – Gr. 29,2x14x7 cm, Negativrelief in Kartusche, Fundort: Stützmauer beim Eisenbahnkörper, Prag 6-Dejvice, Podbabská Str. (Foto J. Zavřel, 2009).

Abb. 24. Ziegel mit Stempel H der Ziegelei von Anton Herget in Sedlec, Gr. 29x14x7 cm, Negativrelief. Fundort: Bahnkörperstützmauer in Dejvice, Podbabská Str. (Foto J. Zavřel, 2009).

Abb. 25a, b. Paar Ziegel mit Stempel P aus der Pšrossischen Ziegelei in Sedlec; **links** – Gr. 31x15x7 cm, Negativrelief des Buchstaben und der Zahl 9; **rechts** – Gr. 29,5x14,5x6,7 cm, Buchstabe – Negativrelief, Kreuz – plastisches Relief in der eingepressten Nische; Fundort: Rekonstruktion des Gehöfts Emilka, Prag 6-Dejvice, V Šáreckém údolí (Foto J. Zavřel, 2014).

Übersetzung von Jindřich Noll

RNDr. Jan ZAVŘEL
geolog
ARÚ AV ČR, Praha, v.v.i.
zavreljan@centrum.cz

Miloš KOMANEC
soukromý badatel
M. J. Lermontova 11, Praha 6
legosz@gmail.com